

Peter Zobec  
VSI DRUGI  
SE IMENUJEJO LJUBEZEN  
Spomini

uredil Marcel Štefančič, jr.

*»Nobeno delo ni težko, le tisto, ki se odlaša.«*

Anton Zobec

*»Vsi nesporazumi med ljudmi nastajajo, ker se ljudje ne pogovorijo do konca.«*

Anny Novotny Zobec

*»Vedite, da je s spominom tako kot z vsem drugim: treba ga je gojiti. Imaš ga, če ga hočeš imeti.«*

Marcel Proust

## *Epilog*

1. avgusta 2011. Ne pomnim, da bi se kdaj počutil tako bedno kot danes! Skrhan, brezvoljen in zaspan. Brez upanja in želje po boljšem občutju.

Pogosto sem bil brez denarja, pa me to ni pritislilo ob zid kot sedaj. Nisem obupan, le prazen sem, kepa mesa in kosti brez uma.

Opazujem ljudi vseh starosti in socialnih variacij, kako glasno pripovedujejo o morskih radostih, ki so za njimi ali pred njimi. In jaz? Pred menoj sta sponzorirano morje in sponzoriran svež istrski zrak – pri Matiji.

Počutim se kot odpad preteklosti.

## Prolog

Ko sva s prijateljem Metodom Pevcem pred leti za takratni Radio Ljubljana pripravljala literarni večer Živjina Pavlovića, sva se mučila s prevodom srbske besede »zavičaj«. Spraševala sva vsepovsod in nadlegovala vse od peresarjev in jezičnikov do vrhunskih filologov in uglednih pisateljev – a zaman. Besede, ki bi ustrezala zavičaju, v slovenščini kratko malo ni.

Zavičaj? Zame je bilo že od najstniških let skoraj neresljivo vprašanje, kje je moj zavičaj. In tudi: sta lahko dva zavičaja? Je to enako večna uganka kakor tista, ali lahko obstajata dve ljubezni? Hkrati? Kako je z ljubeznimi, se ne sprašujem več. Nekoč sem si menda že odgovoril. Odgovor je bil duhovit in neuresničen.

Kaj pa če zavičaja sploh ni? Kaj če je to le ljubezen do tega ali onega kraja? Še posebej, če si se, ko si bil še otrok, selil iz mesta v mesto ali pa vsaj enkrat spremenil dom?

Ubi bene, ibi patria?

Ljubljana ali Beograd?

Spominjam se ljubljanskega otroštva – obiskov gledališč, sanjskih Petrčkovih poslednjih sanj, prirejanja predstav z lastnim ansamblom, zaljubljenosti v krhko igralko na odru ljubljanske Drame, sprehodov mimo debelega, brkatega, prijaznega orožnika na Bleiweisovi (»Kako je, Petrček, si kaj priden, ubogaš mamico?«), kratkih obiskov pri teti Santi v Kreditni banki, obiskov pri nonici, odhodov na počitnice, opojnega pogleda na morje in žalosti, ko sem ob odhodu nabiral lorber in rožmarin ter v slovo objemal »svoj« kamenček, ki se je bohotil iz morja.

In spominjam se Beograda – toplih spomladanskih in bleščočih poletnih juter, od listov pozlačenih in od kora-

kov šumečih jesenskih ulic, vonja pomladnih lip in skrivnostnega loputanja polken, ko se je košava stegnila v mesto. Nikoli ga nisem hotel zapustiti. Grozo in hrepeneje odraščanja sem tiščal v sebi ter ju nosil skozi čase, ki so se spreminjali.

Za Ljubljano nisem žaloval. Bila je le moje rojstno mesto, v katero sem vsako poletje prihajal na počitnice. Kljub domači govorici in nadnacionalni vzgoji sem bil prepričan, da je Beograd moj zavičaj. Neki beograjski novinar mi je kasneje celo rekel: »Vi me podsećate na onaj Beograd koga više nema!«

\*\*\*

Na začetku je bil nemi film.

Na obeh slikah, ki ju v spominu vidim pred seboj, sta mama in morje.

Na eni sem tudi sam – star dve leti in pol. Vidim se, kako me mama nosi v naročju čez leseni mostič, čez brv, ki je povezovala kopno z ladjo. Vpijem in kličem nonico, da bi me rešila pred tem orjaškim breznom vodnega prostranstva.

Na drugi, ki je bila vedno prva, pa je le mama v rožnati obleki s sončnikom, ki ga krasijo enaki cvetovi kot obleko. Nedaleč stran se pasejo koze, pod skalnato jasico pa je sinje morje. Slane vonjave in opojne dišave vročega lesa kabin ter šumenje kopaliških radosti sem si domislil pozneje.

Ko sem sedel pred prazen list računalniškega »papirja«, sem bil prepričan, da se bo začela pred menoj brez težav nizati zgodba mojih nekdanjih mladih, manj mladih in ne več mladih let, toda namesto zgodbe so se začeli utrinjati dogodki kot gibljive slike, ali kot pravimo

filmarji, miniaturne, med seboj nepovezane sekvence. Zaslišal sem tudi posamezne glasove in začutil vonjave.

Angleži pravijo, da so spomini literarna zvrst, v kateri se lahko najbolj debelo laže. Nekdo je moral biti prvi, ki je to rekel. Kdo, se ne spominjam, mogoče pa tega nikoli niti nisem vedel. S tem izumiteljem se sicer ne bi strinjal, res pa je, da včasih ne vem, ali sem, ko sem bil otrok, res doživel vse tisto, kar imam živo v spominu, ali sem si podobo ustvaril le po pripovedovanju odraslih in jo potem videl v vsej barvitosti ali sivini.

Menim pa, da znam razlikovati resničnost od fantazijskega pletenja zgodb in doživljajev. Izmišljujem si ne, le včasih se mi zameštra vrstni red dogodkov in morebiti dodam še kakšno osebo v drugem planu. Včasih si kakšen detajl, zgolj detajl, tudi prisanim.

\*\*\*

Slika na skali je prvi dan mojega ustvarjanja sveta. Zgodila se ni v mojem rojstnem kraju, temveč na poti, v Novem Vinodolskem, ljubem kraju mojih otroških morskimi počitnic.

Nekaj let pozneje, bilo je zadnje predšolsko poletje, prvo leto mojega beograjskega življenja, na predvečer druge svetovne vojne, sem v noničinem ljubljanskem stanovanju zaslišal materin glas. »Peter, vstani, gremo na morje!« Tokrat v Malinsko. Bila je še noč, a zbudil sem se naspan.

S starši sem stopil v vijoličasto svetlobo prazne Gospovertske, na kateri sta se svetila lesk tramvajskih šin in poslikana kulisa cerkvenega zvonika. Blago mamino budnico v ugašajoči noči slišim vsakič, ko zjutraj odhajam na pot.

Veliko je slik v pokrajinah mojega otroštva, a najbarvitejše, polne luči, nagajivosti in tudi nežne otožnosti, so

prav slike s poti. Morda zato, ker sem vedno rad odhajal in se vračal. Omamljali so me vonj ladijskega dima, sopihanje lokomotive, leteče iskre v noči, valovanje telegrafskih žic ob progi, žlobudravi odmev glasov v dremežu, ustavljanje vlaka in sprevodnikovo vokaliziranje, ko je napovedoval novo postajo. Vznemirjala sta me plahi nemir pred potovanjem in zadrega pred novimi ali ponovnimi srečanji, ko se je vlak približeval naši končni postaji.

Veliko mojih otroških iger se je odvrtelo prav na umišljenih ladjah, vlakih in kočijah. Otroške stolčke in mizice v noničini slaščičarni sem obrnil na glavo, vanje posadil sestrični in se potem z njima – v največji sobi, polni gostov, ki so bili željni mirnega uživanja slaščic – s kočijo peljal na Brezje. Zagnal sem vik in krik, če se ubogi deklici nista tresli, kot se to na kočiji spodobi, tako da sta do konca potovanja poskakovali bolj zaradi strahu pred mojimi povelji kot pa zaradi domišljajske predanosti igri. Stoli so se sčasoma spremenili v bojna letala, pri katerih pa me je bolj kot pravila novih bojnih iger vznemirjalo samo potovanje.

Ko je mama iz zimskega prebivališča privlekla svoje in očetove kopalne kostume, moje kopalne hlačke in kاپice, pa tudi mojo otroško kopalno haljo, sem takoj začutil dih morja. To vznemirjenost pred odhodom na morske počitnice začutim še dandanes, toda nemir se je vendarle nekoliko unesel, saj sem nenehoma odhajal na snemanja, ki so potekala ob morju. Potovanja v daljna zamorja zdaj zatrepetajo drugače.

Ko sem bil otrok, sem, vsaj za tiste čase, kar veliko rajžal. Vlak do Beograda je vozil celo dolgo noč in lepo je bilo zdrsniti v spanec ob svetlobnih sunkih postajnih svetilk, veselega žvižga lokomotive in nabreklega šumenja pare pri kratkih postankih. Nekaj glasov živčnih potnikov, ki so

se v temi kobacali na vlak, sprevodnikov gromki recitativ – in vlakovodja je spet potegnil ročico.

Rad sem imel ceremonijo spremljanja na postajo in paradno pričakovanje ob prihodu, kar je bilo takrat v navadi, toda ko sem prišel v puberteto, sem začel takšne običaje psovati ter jih označevati za malomeščansko puhlost. Starši in sorodniki so rekli le: »Se je že začelo.«

Potovanja na morje so bila pot okoli pol sveta. Odrasli so godrnjali, jaz pa sem žarel. Od Ljubljane do Zagreba, od Zagreba do Sušaka, od Sušaka z ladjo »na morje«. Ali pa: od Zagreba do mesteca Plaški, kjer se je prvič na tej poti videlo morje, od tam pa verjetno z avtobusom do Novoga, pod murvova drevesa šjore Kate ali na dišeče vrtove gospe Mažuranić, vnukinje ali snahe slavnega pisca, ki smo ji, ne vem, zakaj, rekli »ta stara gospa Slavulj«.

Pred tem so nam navadno na italijanskem konzulatu, ki sem ga videl iz naše ljubljanske kuhinje, v potne liste, izdane »po milosti božji in volji Njegovega Veličanstva kralja Aleksandra I. Karadorđevića«, vpisali vizume, s čimer smo si skrajšali dolgo pot. Mejo smo prečkali dvakrat, pri Rakeku in Reki (Fiume), ter se na Sušaku vrnili na jugoslovanska tla. Dvakratni prehod meje v enem dnevu je bila za ljubljanskega popotnika pustolovščina, še posebej, ker so italijanski karabinjerji, obsedeni z mussolinijevsko preganjavico, pregledovali prtljago do zadnjega robčka, mamozasliševali kot moja najradovednejša teta in jo poveličevali v slovensko Mato Hari, ki ji je bil otrok le pretekana krinka za vohunske predrznosti. Ko je to izvedel oče, ki je odraščal v romantiki slovanskega Trsta, so se naši odhodi na morje vrnili na krožni tir.

Ko sem bil otrok, nisem sanjal in hrepenel po daljnih deželah. Svet maškarade in teatra sem si ustvarjal kar doma, čeprav sem bil blažen, ko sem zaslišal, da bomo šli



na pot – kamorkoli: v Rogaško, Radovljico, Mokronog. Ko pa je zadišalo po nivei, me je obžarila toplota – vedel sem, da gremo na morje.

Šele v prvih gimnazijskih letih sem začutil »klic daljave«: Rusija! Moj prvi potovalni privid! Kamorkoli v ta prostranstva, najraje kam ob Volgi! A takoj! Za Rusijo je v mojem »zgodnjem glasbenem obdobju« prišla Praga. Želel sem si, da bi na Karlovem mostu vrelo poljubil dekle. Pri trinajstih, ko sem se zelo hitro naučil angleško, pa sem bil prepričan, da bom študiral v Oxfordu ali Cambridgeu.

\*\*\*

Minilo je več kot dvajset let, odkar je izginila fotografija nasmejanega dojenčka, ki se vzpenja iz velikega otroškega vozička in zvedavo strmi v reklamne fotose pred kinom v Rogaški Slatini. Fotografu (kdorkoli je že bil) se je motiv v hipu zazdel zanimiv in slika je dolga leta razveseljevala albumske radovedneže, hkrati pa je bila edini dokaz, da se je otroče že pri sedmih mesecih zaljubilo v film.

In že dolgo je ni več. Mislim, da od časa snemanja filma *Draga moja Iza*. Sodelavci smo večkrat prinesli na snemanja kaj od doma, ko smo začutili, da bi ta ali oni predmet, ki smo ga imeli, kot nalašč dal »piko na i« likovni obogatitvi prizora. Ob gledanju filma se je tako zablislil del domačega interierja, včasih tudi spomina. Tako smo pri *Izi*, kot smo med snemanjem po domače skrajšali naslov, potrebovali fotografije dečka, rojenega pred drugo svetovno vojno. Z veseljem sem se oglasil in že naslednje jutro prinesel na snemanje nekaj fotografij iz otroštva. Med njimi tudi sliko, ko vznemirjen gledam filmske utrinke, reklamne fotose. Posneli smo jih kar nekaj in bile so na varnem. Po ogledani projekciji sem fotografije vzel, in ko sem jih

hotel vrniti v album, sem opazil, da sem jih bogvedi kje pozabil. Ob takšnih in podobnih primerih skušam ostati miren, narediti križ čez izgubljeno, in to sem tudi storil. Niti ne spominjam se jih več, razen slike pred rogaškim kinematografom.

Živo pred menoj je filmska podoba, nastala okoli mojega tretjega leta. Filmska tema, ki jo je v hipu, nepričakovano osvetlil žarek biljeterjeve baterije v temni kinodvorani. V navadi je namreč bilo, da so še nekaj minut po začetku filma lično uniformirani gospodje spremljali zapoznele obiskovalce do njihovega sedeža. Ko sva z mamó hodila med vrstami, sem na platnu videl igralko z velikim klobukom in moškim glasom. Ta slika se mi je zarezala v spomin, predvsem pa glas, ki se mi, otroku, ni zil z obrazom. To je bil moj prvi filmski spomin.

Že kmalu zatem sem prepeval tedaj pogosto čivkajočo melodijo »Du bist meine Greta Garbo, du bist die schönste Frau der Welt«, ne da bi vedel, da je imenovana gospa tista, ki se mi je prva prikazala s filmske beline.

Moj prvi »beograjski film« po preselitvi v Beograd je bil *Heidi* s slovito Shirley Temple v naslovni vlogi, ki je bila ena od številnih ljubezni mojega najzgodnejšega donjuanstva. Takoj za njo sem se zaljubil v igralko Marije Antoinette in prav posebej me je prevzel prizor, ko nesrečna kraljica teče skozi nočne dvorske vrtove po slovo k svoji ljubezni, švedskemu diplomatu, ki je moral zapustiti Pariz. V otroštvu sem veliko hodil v kino, sprva s starši, v nedeljo popoldan, saj se je na »gospodov dan« večkrat družinsko hodilo na filmske predstave.

V pozni jeseni 1938 smo se starši, naša Mici in jaz odpravili na sprehod na Kalemegdan. Nasproti nam je prihajal gospod Hribar, sin ljubljanskega župana, ki je v kraljevini tako kot moj oče služboval v Beogradu. Z njim

je bila gospa Blanka, mamina mladostna prijateljica. Ko smo jima povedali, kam smo namenjeni, je začel Hribar protestirati. Nemudoma, da moramo v kino, dogaja se nekaj senzacionalnega: predvajajo risani film, ves film je risan, in to v barvah. V barvah, je enoglasno ponovil naš kvartet? Ja, v barvah! Z vso naglico smo se napotili v kino Luksor, kjer so se gnetle množice, da je morala posredovati policija. Kako je oče prišel do vstopnic, ne vem. Zamaknjeno sem gledal to čarovnijo. Walt Disney: *Sneguljčica*. Moj prvi barvni film.

Pri osmih, devetih letih pa sem v kino zahajal že sam. Zabaval sem se ob komedijah s Hansom Moserjem in Theom Lingenom, prepeval popevke Marike Rökk, občudoval lažnivega kljukca Münchhausna, predvsem njegovo pot na Luno, kjer so me očarale dekliške glave na rastlinah. Leta 1943, ko sva z mamo po dolgem čakanju in cincanju oblastnikov dobila kar štiri vizume, da sva lahko šla na obisk v Ljubljano, sem bil pa kuhan in pečen v elitnem kinu Matica.

Pri vsem tem mi nikoli ni prišlo na misel, da bi karkoli počel pri filmu. Do trenutka, ko sem trinajstleten prebral romansirani življenjepis Čajkovskega. Filmsko sem ga videl, kako v mrzli ruski zimi odhaja z moskovskega konservatorija. S tem naj bi se začel film o njem, ki bi bil posnet v mojih velikih filmskih studiih. Preblisk, ko sem se videl v vlogi filmskega producenta, je bil zelo kratek.

Oktobra 1944 je bil Beograd še v ruševinah, toda za nas, ki smo živeli tam, se je vojna že končala. Le tisti, ki jo doživi, pozna blagoslovljeni občutek njenega konca. Spet sem se znašel pred kinom Luksor, ki so ga prekrstili v 20. oktobar. Spet je bila pozna jesen in spet se je pred kinom gnetla množica. O vstopnicah ne duha ne sluha, toda oče je dal nekaj denarja biljeterju in znašla sva se v

mrzli dvorani. Mark Donski – *Mavrica*. Iz dvorane sem prišel razgret. Očetu sem z vso resnostjo in otroško zagnanostjo dejal, da bom šel med prostovoljce, na bojišče. Tako me je, dvanajstletnika, omamila mojstrovina velikega Ukrajincega.

Navdušenje je sicer skopnelo, a kmalu po tem se je v slovenskem društvu Franceta Rozmana začel tečaj ruskega jezika. Na veliko veselje staršev sem bil med prvimi, ki so se prijaviли, saj je bil pouk v šoli predvsem zaradi pomanjkanja goriva v mrzlih zimskih dneh zelo nereden. K pouku ruščine sem veselo hodil, bil sem najmanjši in najmlajši dijak, nalog nismo dobivali, doma pa sem po benjaminško očaran lično prepisoval vse, kar smo si zapisovali med učno uro.

Zelo zgodaj sem začel varnost doma zamenjavati za zatohlost meščanske prisile in iskati pota, po katerih bi smuknil v neovirana hrepenenja. In spet je v moje življenje stopil Mark Donski. S filmsko poemo o Maksimu Gorkem. Prisvajal sem si njegova žalostna popotovanja brez vzgojne navlake. Sprostitev odraščajočega telesa, ki nam jo je, grozeč s peklenskimi mukami, zatiral učitelj verouka, bi lahko našel v toplem zavetrju izbe, kamor bi se skrnil, ko bi me zalotila noč na svobodnih ruskih poljanah ob Volgi. Sanjarije so postajale tako resnične, da je malo manjkalo, pa bi jo popihal od doma.

V to rusko fantazmagorijo pa se je vtihotapljala tudi pravljica o deželi sovjetov, ki sem jo poslušal na vsakem koraku. Razen doma. Oče – star liberallec in častilec angleškega parlamenta kot edino zveličavnega templja Pravičnosti – je začel po osvoboditvi ločevati med svojo zasvojenostjo z ruskim narodom in odporom do ruske oblasti. Zaradi tega sva se včasih sporekla, saj sta se v moji glavi sovjetizem in Rusija spletla v eno. A k sreči le za hip.

Nekaterim sošolcem, pa tudi meni, so kaj hitro začele presedati oblastne samohvale, zato smo se od obljubljenе sovjetske legende začeli vse bolj ozirati proti Zahodu in njegovi omiki. Ruščino je zadušila angleščina; ruski literaturi pa nisem skočil čez plot, čeprav je nekaj let mirovala v knjižni omari. Začeli smo potovati, se srečavati z ljudmi, hodili smo v goste, gostili goste, Rusija pa je za nekaj časa utočila v pozabo, le od časa do časa je silovito bruhtala na dan. In spet zamrla.

Sovjeti nam niso pošiljali le Donskega, Dovženka, Eisensteina in Pudovkina ter glasbenih imenitnikov. Naša gledališča so bila preplavljena tudi s slaboumnimi komedijami, kinodvorane so bile polne zveličavnih parol, naši zaslužni analfabeti pa so golčali po koncertih. Parolam nismo verjeli, saj »človek« res ne more »zveneti tako ponosno«, kot so nas učili, ideja pa ne more biti tako zveličavna in brezmadežno deviška. Imel sem komaj sedemnajst let, nad menoj pa se je kotalilo že toliko mogočnikov, ki so bili poklicani samo za to, da bi mi ponudili vse lepote sveta. Do grla sem bil sit teh dobrotnikov vseh časov in prostorov, ki jih zgodba o Narcisu in njegovem žalostnem koncu ni prav nič naučila.

Pozimi leta 1949 je pred kinom Luksor množica spet pognala kot osat: *Ples na vodi*. Harry James, Xavier Cugat z orkestrom, smešni Red Skelton in lepa dolgonoga Esther Williams. Glasba in blišč sta nam omajala pamet. Plesno-glasbena veseloigra iz Hollywooda kot prvi znanilec nekoga drugega sveta. Gledali so jo vsi, tudi sošolci, ki so na dijaških plesih skriti zapisovali v beležnice navdušene plesalce trokinga, takrat grešnega »imperialističnega« plesa. *Ples na vodi* si je po dolžnosti ogledal celo starejši sošolec in tako ga je navdušil, da nas ni več zalezoval po plesih in

o tem vneto poročal po tajnih sestankih. Jaz pa sem bil v razredu črna ovca: film sem gledal le sedemkrat.

Film *Ples na vodi* nam je res zmešal štrene: iz revščine smo se hoteli kar čez noč zapoditi v ameriški blišč. Sla po daljavah je bila vse silovitejša. Moje štiri prošnje, da bi v prvih študentskih letih šel kot gost mamine dunajske prijateljice v Salzburg na festival in poletni germanistični seminar, so zavrnilo. In ko mi je salzburški sen splaval po vodi, sem skoraj obupal. Pa ne za dolgo.

Ko so se, hvala bogu, začele počasi odpirati obmejne duri, sem se začel z nekaj prijatelji resno pripravljati na ekspedicijo v južnoameriške divjine, Atlantik pa naj bi prepluli kot tedaj popularni kontikijevci. Priprav smo se lotili resno, saj si je sleherni član odprave – z nami je drugoval tudi že takrat znani in zelo cenjeni literat Zoran Gluščević – izbral področje raziskav. Jaz naj bi proučeval glasbo tamkajšnjih plemen.

Enoletna prizadevanja so se začela krhati, ko sta jo dva sosanjača kratko malo popihala čez mejo, slavni pisatelj se je začel vse resneje ukvarjati s Thomasom Mannom, saj je z eseji švignil v vrh tedanje beograjske in pozneje tudi evropske germanistike, meni pa se je zasvetila štipendija za študijsko filmsko-gledališko potovanje v Berlin.

Razen v obdobju hormonskih nebuloz, ko sem se videl v pelerinah in pokrivalih oxfordskih študentov, me Anglija kljub precejšnji navezanosti na njeno literaturo ni mamila, česar nisem nikoli dobro razumel, saj je bil London že v mojem otroštvu skrivnostno navzoč – starši in sosedge so med vojno naslanjali ušesa na radijske sprejemnike, ves čas pa se je tudi govorilo o nekakšni londonski jugoslovanski vladi.

Radovedno sem vlekel na ušesa pogovore o nemških letelih bombah, ki so rušile London, in o angleški obrambi,

ki sem si jo v otroški slikariji predstavljal kot slikanico: razpete balone nad Londonom, ki ščitijo mesto pred ubi-  
jalskimi in razdiralnimi raketami.

Za očeta so, kljub njegovi ljubezni do stare Rusije, go-  
vorili, da je anglofil, kar je pomenilo, da odklanja novo  
plebejsko državo, ki je takrat še nismo marali. Angleško  
gentlemanstvo se nam je zdelo skrito za zaprtimi vrati in  
zato toliko bolj mamljivo, saj smo dunajsko aritmetiko  
dobrega takta odklanjali kot zaprašeno in pajčevinasto.

Predvsem se mi je zasedrala v spomin predvojna razgled-  
nica Picadilly Circusa z botrino lično pisavo. »London je  
norišnica,« se je glasil kratek pozdrav. Te tri besedice in  
sepijasto rjava fotografija so v hipu porinile na stranski  
tir še najpretrsljivejše dogodke iz pravljичnega sveta – v  
mojo otroško domišljijo se je naselil sen o čarobnem di-  
rendaju velikih mest.

## *Prvo poglavje*

Rodil sem se v Ljubljani. In česa se do šestega leta, ko smo odšli v Beograd, spominjam? Kaj so bili zvezdni trenutki mojega otroštva? Mož v temni pelerini, ki je med snežinkami na Bleiweisovi – danes Prešernovi – prižigal plinske svetilke, nonica, potovanja na posestva tet in prijateljevanje z njunimi psi, topla sla ob dotiku služkinje v nočeh, ko so šli starši plesat – trepetal sem že v somraku, ko se je oče prelevil v frak in mama v slovesno plesno obleko.

Pri šestih sem zbolel za tedaj smrtno difterijo. Živeli smo v karanteni: v stanovanju smo bili le mama, naša Mici in jaz. Oče je spal pri nonici, pomahal sem mu lahko le skozi zaprto okno. Dobrote iz trgovin in s trga nam je prinašala sosedova hišna pomočnica. Pustila jih je pred vrati, pozvonila in izginila.

Rusovi, lastniki hiše, v kateri smo stanovali, so bili naši dragi sosedi. Zelo rad sem hodil k njim. Imeli so dve hčerki, Jelko (pozneje poročeno z znamenitim zdravnikom in univerzitetnim profesorjem Stanetom Stergarjem) in Majdo (poročeno Pavlič), ki sta bili precej starejši od mene, z nami pa se je igral tudi njun bratranec Ličo.

Ker sem dvajset let preživel v Beogradu, sem do temelja spoznal še eno mentaliteto, še eno kulturo – in očarljivo neprištevni balkanski way of life. Predvsem pa sem spoznal srbsko pravoslavje, ki mi je bilo vedno bližje kot naša katoliška kič in blišč. Vse, kar je bilo dobrega v katoliškem krščanstvu, so mojstrsko izničili njegovi klerikalni hipokriti.

Značilna slovenska dvojnost, ki je bila – in še vedno je – bacil nesreče našega naroda, se je zalezla tudi v mamino družino.



Nonica je bila verna, hodila je k maši, toda duhovniška hinavščina ji je bila tuja. Spoštovala je le pokončne in svojemu (po)klicu predane duhovnike. Ko je bratranec, sin tete Rise, imenovan Puci, takrat še otrok, razlagal, da bo duhovnik, je nonica dejala, da bo to preprečila, saj je bila prepričana, da ne bo držal obljube, ki jo bo dal Bogu.

Nonica, vzgojena v habsburškem duhu, se je znala prilagoditi novi kraljevini. Iskreno je čutila svoje slovanstvo. To je bil morda vpliv njenega slovaškega moža, mojega deda, a dvomim. Doma se je še vedno govorilo nemško, čeprav niso bili nemčurji.

Drugače je bilo na drugem koncu Ljubljane, na Friškovicu, v družini maminega brata Teodorja – Tibija. Njegova žena, teta Zinka, je bila kljub nekajletni zunajzakonski zvezi, v kateri se je rodil bratranec Teo, kar je po katoliških normativih veljalo za greh brez primere, cerkvi bolj površno kot globoko vdana. Od jutra do večera je molila, hodila k vsem verskim obredom in oboževala nekaj znanih častnih sester, ki so bile sploh glavna tema njenih pogovorov. A kljub verski psevdomaniji in navidezni »čistosti«<sup>22</sup> je naravnost briljirala v »prenašanju pošť«, kot so nekoč rekli obrekovanju. 22  
23

V družini ni bila priljubljena, zagovarjala jo je edinole moja mama, češ da si je morala Zinka, ki je zgodaj ostala brez staršev, ljubezen prihliniti od redovnic. Tako sta bila tudi v mamini družini dva tabora: liberalni, bolj človeški (okoli nonice), in klerikalni, dvolični (okoli tete Zinke).

Sam pa sem oboževal sestrični dvojčici, Anico in Tejo, ki sta se rodili že v legalnem zakonu strica Tibija in tete Zinke. Prijateljstvo z njima je bilo eden od lepših darov ljubljanskega otroštva.

Teja, ki je diplomirala iz anglistike in germanistike ter teorije književnosti (pri velikem in spoštovanem Antonu

Ocvirku), je kmalu odšla za učiteljico, najdlje pa se je zadržala v Trbovljah, kjer je vzgojila nekaj generacij dijakov, ki so govorili odlično angleščino. Zaradi izjemnega znanja so ji dodelili tudi štipendijo za Anglijo in jo premestili v Ljubljano – za lektorico na Ekonomski fakulteti.

A je kmalu zaprosila za premestitev na srednjo šolo, ker ji je bil srednješolski pouk bližji kot univerzitetni. Poleg tega je imela svojo metodo učenja angleščine na domu. Poročila se je z velikim, izredno simpatičnim zgodovinarjem, dr. Jožetom Šornom, rekel sem mu »polsvak«, a je že čez nekaj let ovdovela. Njo je kmalu zatem umoril zahrbtni rak.

Z njuno hčerko, mojo ljubo Mojco, prizadevno in nardarjeno zgodovinarico, doktorico znanosti, se večkrat vidiva (lahko bi se še večkrat!), pogosto pa se vračam k njeni knjigi *Življenje Ljubljančanov med drugo svetovno vojno*, izredni spojitvi zgodovinske znanosti in mikavnega branja.

Anica je bila manj samozavestna od Teje, zato ni nikoli diplomirala, pa četudi je bila odlična študentka geografije. Poročila se je z večno mladostnim umetnostim zgodovinarjem Mirkom Kambičem, nekdanjim teologom in duhovnikom. Anico, ki ni bila ravno najsrečnejše bitje, je prav tako pokopal rak. Zapustila je svoja dva mlada Kambiča, oba uspešna v poklicu. Starejši Marko se je posvetil univerzitetnemu poučevanju rimskega prava, Miran, diplomirani arhitekt, pa je postal svetovno znan fotograf arhitekturnih spomenikov.

»Punčki« sta mi že, ko sta odrasli, veliko pripovedovali o Nadici. Nadici? Ja, o Nadici! To je bila Teova zunajzakovska hčerka. Rodila naj bi se mu bila štirinajstletnemu, njena mama pa je bila pestrna mojih sestričen. O tej deklici, Nadici, ni govoril nihče v družini.

Pomanjševalnice je v družino Novotnih prinesla teta Zinka. In vse te pomanjševalnice – trgovinica, kosilce, krompirček, stanovanjček, romanček, stolček intakona-prejček (ja, tudi Teo ni bil Teo, temveč Teoček) – so mi šle vedno na živce. V sebi so skrivale neko sladkobno, pocukrano dvojnost, tako značilno za prenekaterega obiskovalčka cerkvic.

Zato sem si Nadico predstavljal kot ubogo revše, kot stereotip iz socialne literature med obema vojnoma. Sestrična Ani si je želela, da jo spoznam. Dogovorili smo se, da bomo šli nekega 1. novembra skupaj na pokopališče. Ves živčen sem pričakoval taksi, v katerem naj bi se peljala tudi Nadica, to od ljudi in Boga pozabljeno bitjece. Ko pa sem se prerinil v avto, sem začuden zagledal prav elegantno gospo. In ko smo izmenjali prve besede, sem začutil njeno komunikativnost, ki je še zlasti prišla do izraza ob stojnicah z medico. V hipu sem jo prekrstil v Nadjo, Nadico pa prepustil pozabi.

Nadja je bila dolgoletna uradnica v Litostroju, pokojnino pa je dočakala v Zavarovalnici Triglav. Bila je vneta bralka lepe literature, ki ji je po smrti njenega Bertlna in odhodu sina Igorja v Ameriko blažila samotne trenutke. Sleherno srečanje z Nadjo me je obogatilo, saj niti zdravstvene težave in osamelost, ki so jo včasih zapeljale v depresijo, niso bile kos njeni življenjski radosti. Razumevanje za sočloveka pa je bila tako in tako njena sveta lastnost.

Teo se je kasneje komaj dvajsetleten poročil s starejšo gospodično, s katero je imel dve hčerki. Obe sta končali srednjo šolo in že zdavnaj imata svoji družini. Teo je bil priden slaščičar, čeprav bi si lahko izbral tudi akademski poklic, saj bi nonica poskrbela za njegovo univerzitetno šolanje. A je bil tako kot njegov oče, mamin brat, preveč vdan alkoholu, tej nesrečni omami, ki je tudi mene pogosto

potegnila v svoj vrtinec. Mamo je potolažil primarij doktor Vončina, ko jo je prepričal, da se ji ne bom vdal, ker je klic umetnosti v meni močnejši od trenutnega bega v varljivo resničnost alkohola.

Pred nekaj leti sem zbolel za nevarnim pankreatitisom. K sreči se je prvi napad oglasil, ko sem zaradi nekih testov ležal na Kliniki za pulmologijo. Ko je doktor Turel zaznal napad, sta me s sestro takoj odpeljala na urgentni oddelek, tam pa so po hitrih preiskavah ugotovili nevarno vnetje slinavke. Od tedaj živim z »nadrealistično« dieto. Brez alkohola, ta je popolnoma prepovedan. Te popolne abstinence sem se iskreno bal. Bal sem se, da bo nevdržna, tako kot je bila tobačna, a to sem k sreči premagal, toda čeprav sem bivši nikotinski grešnik, prijateljem ne težim, naj se odvadijo uživanja tega strupa. Včasih jim celo malo zavidam. Cigareta je znala biti prijazna tolažnica, predvsem ob ljubezenskih polomih. Hvala ji za to!

Z alkoholom pa je drugače. Iz glave sem ga izpisal. Ne potrebujem ga več. Hodim na zabave, žure in sprejeme, kjer – po nasvetu prijateljice Marine Urbanc – iz lepih kozarcev pijem vodo. Z užitkom! Če me včasih le malce zamika, se spomnim beograjskih mladostnih prijateljev, ki so se ob mojem veseljačenju vedno čudili: »Što ti uopšte piješ, pa ti si pijan i kad si trezan!« Pa verjetno je še res!

\* \* \*

Ko sem se pred desetletji z istrskega morja prek Ljubljane vračal v Beograd, da bi obiskal starše, sem začutil meglena ljubljanska jutra in čarovnijo, ki jih spremeni v sončen dan.

Ostal sem tukaj.

Za vedno.